

жио је резултате анкете и развој овог проблема у савременом друштву. Може се закључити да се он све више креће од чисто цивилистичког схватања ка социјалном схватању. Јасно се истиче напредак у правцу све већег осигурања независности жене, равноправности супруга у браку и учешћу жене у управљању имовином стеченом током брака. Наравно ова еволуција није иста у свим земљама, али је ова тежња све израженија у савременим законодавствима.

На крају треба рећи да ова књига представља драгоцену приручник сваком правнику који жели да се сигурно и потпуно обавести о стању проблема брачног имовинског режима у савременом свету.

др Војислав Бакић

Jerzy Sztucki: IUS COGENS AND THE VIENNA CONVENTION ON THE LAW OF TREATIES, A CRITICAL APPRAISAL, Springer-Verlag, Wien, New York, 1974; p. XI + 194.

Увођење концепта *jus cogens*-а у Бечку конвенцију о уговорном праву од 1969. поздрављено је као одлучујући корак на путу успостављења једног истинског и хармоничног међународноправног поретка. Истакнуто је да само постојање међународне заједнице — мада недовољно чврсте као правне заједнице — није спојиво са идејама апсолутне суверености или потпуне слободе деловања њених субјеката. У том смислу норме *juris cogens* појављују се, дакле, као општи облик ограничења те слободе одн. као правни вид установљења минималног и нужног стандарда понашања у међународној заједници.

Нису изостала ни супротна мишљења. Приговори концепту *jus cogens*-а се, грубо узевши, могу поделити у две групе. По једнима, међународно право није достигло степен развоја који би оправдавао увођење норми неподложних дерогацији од стране појединих држава у њиховим међусобним односима. По другима, правилу *jus cogens*-а у Бечкој конвенцији недостаје прецизност или дефиниција нужна за његов универзални прихват.

Студија Ј. Штукког (J. Sztuckog), једно од првих и ретких систематских радова у тој области, која методом критичке анализе покушава да осветли недоследности и тамне стране уговорног концепта *jus cogens*-а, спада у другу групу.

У првом делу студије разматра се питање да ли концепт перемпторних норми општег међународног права представља кодификацију или прогресивни развој постојећег међународног права.

Анализирајући праксу држава и јуриспруденцију међународних судова аутор долази до закључка да не постоји очигледан доказ примене перемпторних норми у пракси међународних односа. Наиме, „не постоји јасна пресуда међународног суда која би квалификовала уговор ништавим са разлога недовољности његовог објекта”. »*Obiter dicta*« садржана у пресудама и издвојеним мишљењима имају опште значење и усредсређена су на специфичне случајеве. Ни у једном од десетак познатих примера није директно расправљано питање сагласности уговора са когенном нормом одн. питање перемпторног карактера норме. Тако, на пример, у спору између Ел Салвадора и Никарагве (*Bryan-Chamorro Treaty*), затим у *Austro-German Customs Regime* и у случају *Oscar-Chinn* расправљано је питање сагласности уговора са раније преузетим обавезама. У случају *Wimbledon* расправљано је питање права трећих држава, „које је различито од питања перемпторних норми”.

Стога је, по мишљењу аутора, нужно избегавати екстензивну и далекосежно тумачење тих *obiter dicta*.

Указивање на *jus cogens* у издвојеним мишљењима пре спадају у доктрину међународног права него у праксу, „пошто немају утицаја на међудржавне обавезе”.

Штудци истиче да се сви познати случајеви признања извесних норми као везујућих независно од односних уговорних обавеза, као и „сви познати случајеви избегавања или поништења уговора тичу, у ствари, других проблема а не категорије *jus cogens*, и могу бити објашњени без икакве потребе прибегавања концепту перемпторних норми, осим ако се пође од предубеђења да перемпторне норме треба да буду изнађене и достигнуте по сваку цену”.

Дакле, у светлу међународне праксе концепт међународног *jus cogens*-а представља прогресивни развој позитивног међународног права.

У другом, централном делу, аутор разматра уговорни концепт перемпторних норми одн. значење и домаћај чланова 53. и 64. Бечке конвенције.

У односу на елементе појма когентне норме истиче се да одређење по коме су те норме прихваћене и признате, у својству императивне норме, од стране међународне заједнице држава као целине, захтева додатне коментаре. Наиме, по мишљењу аутора, истакнутим захтевом за признање међународне заједнице држава као целине, Конвенција је усвојила консенсуални концепт перемпторних норми. Питање „консенсуалне хијерархије консенсуалних норми” јесте, по Штудцом, врло сложено, будући да виши хијерархијски карактер не значи аутоматски признање перемпторног карактера норме. „Чл. 103. Повеље УН, који утврђује супериоран карактер обавеза из Повеље, али који у исто време не предвиђа ништавост супротних му уговора, је само један — најважнији — пример таквих норми”.

Што се тиче самог термина »*jus cogens*«, аутор налази да је неадекватан. Наиме, концепт и појам *jus cogens*-а стари су колико и само римско право али сам термин се појавио тек у XIX веку у радовима пандектиста. У унутрашњим правним системима тим термином се означавају норме које се не могу дерогирати без обзира на вољу уговарача. Дакле, термин *jus cogens* означава „врло специфичну категорију норми чији квалитет не зависи од тога да ли су као такве признате од стране будућих уговарача, као што је то случај са уговорним концептом перемпторних норми”.

У односу на елемент универзалности, који лежи у самој основи концепта, Штудци истиче слабост решења прихваћеног у Бечкој конвенцији. Наиме, ако се узме у обзир да ће, у моменту ступања на снагу, Конвенције приступити свега 1/4 држава света, и да се тај број вероватно неће у скорој будућности много повећати, „излази да је Конвенција створила, у ствари, партикуларно право које уводи категорију перемпторних норми општег међународног права”. Чак и уколико се прихвати могућност да ће концепт *trasti temporis* стећи универзалност или квазиуниверзалност „универзално прихватање посебне норме у њеном перемпторном својству остаје још увек отворено питање”.

Конструисање *jus cogens*-а *superveniens*-а изгледа практично немогуће. „Под претпоставком да постоји перемпторна норма општег међународног права, свака пракса држава супротна тој норми била би илегална”. Дакле, и обичајноправно правило и уговор закључен са циљем дерогације постојеће императивне норме би био ништав. Супротно решење би водило „ка прихватању тезе *ex iniuria jus non oritur*”.

Дискусија на Бечкој конференцији је показала да постоји широко неслагање у погледу одређивања специфичног садржаја норми *jus cogens*. То је, по мишљењу аутора, основни разлог зашто у Бечкој конвенцији назначење когентних норми није изведено ни лимитативно ни *exempli causa*. Јер, док је „12 делегација изричито тврдило да примери перемпторних норми не треба да буду дати у тексту Конвенције, само је делегација В. Британије у том часу инсистирала на укључењу примера у текст”.

Са друге стране, само „26 делегација од 41 које су изричито подржале наведени члан (чл. 53. — М. К.) и од укупног броја од 66 делегација које су учествовале у дискусији у Пленарном комитету и пленарним састанцима, сматрале су за потребно да дају примере норми које су, по њиховом мишљењу, перемпторне норме општег међународног права”

По Штуцком, „све те околности могу такође бити упозорење на злокобну тенденцију мање-више слободне употребе категорије *ius cogens*, зависно од текућих тактичких потреба”.

Препуштајући пракси држава и јуриспруденцији међународних судова одребење материјалног садржаја *ius cogens*-а „Комисија за међународно право УН је приписала тим поступцима законодавни карактер”. Суд је, наиме, по чл. 66(а) Конвенције позван да успостави садржину права, уместо да га примењује. На тај начин, чл. 66(а) Конвенције појављује се као дерогативан у односу на чл. 38, пар. 1, и чл. 59. Статута Међународног суда правде. Неприхватаљивости овог става доприноси посебно околност да се „Статут Међународног суда правде може сматрати неподобним ефективној дерогацији од стране појединих уговорница”.

Чл. 44. Бечке конвенције изричито је искључена могућност деливости одредби у случају сукоба уговора са перемпторном нормом општег међународног права.

Без обзира на основни карактер правила садржаног у чл. 53, аутор забрану деливости сматра неподесном. Наиме, „могући сукоб уговорне одредбе са претпостављеном перемпторном нормом није разазна болест подобна ширењу са једног члана уговора на други”. Са друге стране, уговори „се нужно не баве само једним предметом”. То значи могућност постојања ситуација у којима су поједине одредбе уговора независне од других те да могу задржати своје значење чак и ако су одвојене од остатка уговора. Дакле, „решење предвиђено у чл. 44, пар. 5. појављује се као диктирано пре емоцијама него логиком”.

Штуцки истиче да Бечка конвенција, увођењем концепта перемпторних норми, „није успела да реши проблем незаконитих уговора” те да је створила велик број „недоследности, стављајући знак питања изнад скоро сваког аспекта уговорног концепта перемпторних норми”. Слабости концепта вуку корен још из специјалних извештаја Х. Лаутерпахта (H. Lauterpacht), Г. Фицмориса (G. Fitzmaurice-a) и Х. Валдока (H. Waldock-a) који су питање незаконитости уговора разматрали првенствено као „ствар академске перфекције и потпуности њихових нацрта — формална нужност или нужна формалност”. Сличан је случај са скоро свим члановима који се тичу неважности уговора чија је „практична вредност и примењивост прилично ограничена, али за које се сматрало да требају бити укључени у систематску представу уговорног права”.

Различито поимање функције и садржаја перемпторних норми протекло се и на рад Бечке конференције. „Многе делегације... су биле потпуно свесне рањивости концепта *ius cogens*-а и свих ризика које носи по стабилност уговора” али су се надале да ће ту ситуацију превладати бољим процедуралним обезбеђењима.

Друга група држава је, по мишљењу аутора, подржала концепт видећи у њему погодно средство политичке борбе.

На крају, значајан извор прећутног прихватања концепта, Штуцки види у околности да је извештај број држава придавао читавом проблему „мали практичан значај”.

Конвенција, дакле, није успела да проблем ништавости постави на чврсте правне основе: „декларација о неважности уговора је, у ствари, зависна од односа снага приликом истицања и примене извесног гледишта о неспојивости тог уговора са перемпторном нормом иначе контраверзног и неизвесног садржаја”.

Са изнетих разлога, постојећи уговорни концепт перемпторних норми општег међународног права, по мишљењу аутора, омогућује злоупотребе и угрожавање стабилности уговорних односа у мери која није прихватљива.

У коначном осврту може се истаћи да студија Ј. Штуцког заслужује похвале као први систематски покушај анализе карактера и домашаја одредби Бечке конвенције о перемпторним нормама општег међународног права. Одликује се лудцидним запажањима и указивањима на недостатке и недоречености текста чланова 53. и 64. Конвенције.

Са друге стране, не може се пренебрећи чињеница да та критичност често прелази у неумерени и неоправдани критицизам. Аутор не даје никаква позитивна рецења, задовољавајући се лаконском примедбом да ни „највећи ауторитети међународног права током многих година нису успели да остваре consensus“ о овом базичном питању савременог међународноправног поретка.

Огромна већина са којом је концепт *jus cogens*-а прихваћен на Бечкој конференцији (87:8 уз 12 уздржаних), говори у прилог схватању да норме *juris cogentis* одговарају суштинским интересима међународне заједнице и сазнању да понашање држава на међународном плану не може бити ствар слободне сцене и нахођења. У својој основи перемпторне норме означавају покушај стварања општеобавезних стандарда понашања и подређивања интереса појединих држава интересима међународне заједнице и правног поретка.

Евентуалне недоследности и празнине (које ће се свакако решити у позитивној пракси) далеко су превазиђене добрим странама концепта и њихов корен треба тражити првенствено у сукобу политичких интереса учесника Бечке конференције.

Mr. Миленко Крећа

Georg Schwarzenberger: ECONOMIC WORLD ORDER? A BASIC PROBLEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC LAW, Manchester University Press, Oceana Publications inc., 1970, p. 158+XII.

Књига проф. Шварценбергера (Schwarzenbergera) »Economic World Order« има за предмет утврђивање односа између међународног економског права, као посебне гране међународног јавног права, и категорије правног поретка одн. изналажење одговора на питање постоје ли у оквиру тог поретка перемпторне норме општег међународног права (*jus cogens*) у смислу правних правила и принципа која су обавезна независно од воље странака.

Примењени методски приступ је троврстан:

— индуктиван — будући да се одговарајућа „правила међународног права одређују указивањем на хијерархију законодавних поступака утврђених чл. 38. Статута Међународног суда правде“;

— интердисциплинаран — са нагласком на релевантност дисциплине међународних односа;

— релативистички — у смислу да су предлози *de lege ferenda* подвргнути „иманентним формама критике карактеристичним... за међународно законодавство“.

У одговору на питање: постоји ли један ефективан светски поредак? — проф. Шварценбергер полази од поставке да међународно економско право, у многим својим аспектима, стоји „прилично удаљено од светске политике моћи, у поређењу са осталим гранама међународног права“. Ипак, аутор допушта „примат политике над економијом“, из чега следи неизбежно закључак да „ниједан међународни правни поредак на економском пољу не може превладати политички поредак који га условљава“.

Аутор се, при разматрању питања постојања система норми релевантних у међународним економским односима, креће у својим познатим